

DOI 10.31558/2519-2949.2018.4.6

УДК 321.01:[328.126:342.821](569.4)“1996/2003”

*Осадчук І. Ю., Львівський національний університет імені Івана Франка***ПРЯМІ ВИБОРИ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА ЯК ІНДИКАТОР АТИПОВОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВЛІННЯ В ДЕРЖАВІ ІЗРАЇЛЬ (1996–2003)**

У рамках республіканської форми державного правління функціонують/функціонували такі парламентські системи державного правління, які формально і/чи фактично відрізняються/відрізнялися від традиційних/типових парламентських. При цьому, індикаторами розрізнення типових й атипових парламентських систем державного правління можуть бути вкрай варіативні чинники політичного процесу та міжінституційних відносин. У цьому зрізі метою статті є визначити чинники і наслідки виборчої реформи 1992 р., а також те, чи особливості інституту прямих виборів прем'єр-міністра зумовлювали атиповість парламентської системи правління в Державі Ізраїль у 1996–2003 рр. Теоретико-методологічною основою запропонованого дослідження обрано неоінституціоналізм і його варіативні типи й парадигми.

Проаналізовано особливості виборчої реформи 1992 р. Основними чинниками, які зумовили необхідність проведення виборчої реформи 1992 р., виділено такі: формування і склад уряду фактично перебував поза впливом виборців; народне невдоволення діяльністю великих партій; фрагментація та поляризація партійної системи; диспропорційна політична влада малих партій; зростання «потенціалу шантажу» з боку малих партій; багатопартійні уряди ускладнили процес прийняття рішень; часто виникали урядові кризи.

Визначено наслідки виборчої реформи 1992 р. Згідно з показниками індексу фракціоналізації партійних систем Рея, за результатами виборів 1996, 1999 рр. фракціоналізація партійної системи зростає. Партія чи блок, що висували кандидата на посаду прем'єр-міністра отримували значно нижчу підтримку, ніж сам кандидат. Це означало, що значна частина електорату розділяла свій вибір на прямих виборах прем'єр-міністра і на парламентських виборах, голосуючи за кандидата на посаду прем'єр-міністра від однієї партії, а на виборах до Кнесету – за іншу партію.

Доведено, що особливості інституту прямих виборів прем'єр-міністра зумовлювали атиповість парламентської системи правління в Державі Ізраїль у 1996–2003 рр.

Ключові слова: *система державного правління, парламентаризм, атиповий парламентаризм, виборча реформа, інститут прямих виборів прем'єр-міністра, фракціоналізація партійної системи, Держава Ізраїль.*

Теоретично і як засвідчує практика, у рамках республіканської форми державного правління функціонують/функціонували такі парламентські системи державного правління, які формально і/чи фактично відрізняються/відрізнялися від традиційних/типових парламентських. При цьому, індикаторами розрізнення типових й атипових парламентських систем державного правління можуть бути вкрай варіативні чинники політичного процесу та міжінституційних відносин. Метою статті є визначити чинники і наслідки виборчої реформи 1992 р., а також те, чи особливості інституту прямих виборів прем'єр-міністра зумовлювали атиповість парламентської системи правління в Державі Ізраїль у 1996–2003 рр.

Теоретико-методологічною основою запропонованого дослідження обрано неоінституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Їх поєднання дозволило виробити цілісне уявлення про атиповість формату парламентаризму на підставі такого його індикатора, як інститут прямих виборів прем'єр-міністра.

Атипові парламентські системи державного правління або окремі аспекти політичного процесу та міжінституційних відносин, які прямо чи опосередковано вказують на атиповість парламентських систем правління у рамках республіканської форми державного правління проаналізовано у працях таких авторів як: О. Зазнаєв [1], Г. Малер [10], Б. Сассер [14], Ю. Сезгін [12], Г. Стеллман [13], Р. Хазан [8; 9] тощо.

Однією з найапробованіших методик визначення конституційних і політичних систем державного правління у рамках республіканської форми державного правління, є методика

Р. Елгі [7]. У представленому дослідженні ми використовуємо модифікацію типології систем державного правління Р. Елгі, розроблену українським дослідником В. Литвином, який визначає *парламентаризм* (парламентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), за якої президент отримує свої повноваження на підставі непрямого (невсенародного) вибору (наприклад, у легіслатурі), а прем'єр-міністр й урядовий кабінет колективно відповідальні винятково перед легіслатурою (разом з цим, члени уряду, крім прем'єр-міністра, можуть бути індивідуально відповідальними і перед президентом та легіслатурою, однак це не має дефінітивного значення й впливу на структурування системи державного правління) [2, с. 7].

Проаналізуємо історичні особливості партійної і парламентської виборчої систем в Державі Ізраїль. У 1949–1968 рр. в Державі Ізраїль правлячою партією була лівоцентристська Робітничка партія Ізраїлю (МАРАІ). У 1965 р. Робітничка партія Ізраїлю (МАРАІ) сформувала виборчий блок з партією Ахдут ха-Авода (Ahdut HaAvoda), що отримав назву «Об'єднання» (HaMa'arakh LeAhdut Poalei Eretz Yisrael / HaMa'arakh). У 1968 р. під час роботи Кнесету шостого скликання партії, що входили до складу «Об'єднання» (HaMa'arakh), об'єдналися з партією «Список ізраїльських робітників» (Rafi) в Партію праці (HaAvoda) і офіційно перестали існувати як самостійні політичні структури. У 1969 р. виборчий блок «Об'єднання» (HaMa'arakh) був відновлений на основі коаліції Партії праці (HaAvoda) та «Об'єднаної робітничої партії (МАРАМ). У цьому складі «Об'єднання» (HaMa'arakh) залишалось правлячим до 1977 р. У 1977–1984 рр. правлячою партією був правоцентристський рух Лікуд (Likud). У 1984–1990 рр. «Об'єднання» (HaMa'arakh) та Лікуд (Likud) спільно з іншими партіями сформували коаліційні уряди («уряди національної єдності»).

Пропорційна виборча система, яка застосовувалась на парламентських виборах, проблеми, що стояли перед країною в умовах війни, і зростаюча невдоволеність електорату діяльністю двох великих партій (Партії праці (HaAvoda) і Лікуд (Likud), сприяли поляризації та фрагментації партійної системи в Державі Ізраїль [9, с. 22]. Р. Хазан зазначає, що за результатами парламентських виборів 1981, 1984, 1988 рр. крім Партії праці (HaAvoda) і Лікуд (Likud) жодна з партій, які пройшли до Кнесету, не отримала більше 5 % голосів виборців [9, с. 23]. Для того, щоб сформувати дієздатні парламентські коаліції двом найбільшим партіям (Партії праці (HaAvoda) і Лікуд (Likud) треба було заручитись підтримкою інших партій [9, с. 22]. Більшість партій, з якими необхідно було формувати коаліції – це релігійні партії (Національна релігійна партія (Mafdal) і ШАС/Партія сефардських євреїв (Shas), а також праві та крайні праві партії (Ізраель ба-Алія (YBA), Цомет (Tzomet), Гешер (Gesher), Національний союз (HaLe). Таким чином, баланс сил у недосконалій двопартійній структурі ізраїльської політики був у руках релігійних, а також правих та крайніх правих партій. Дві великі партії (Партія праці (HaAvoda) і Лікуд (Likud) були змушені залучати ці партії до формування парламентських коаліцій та урядів [9, с. 23].

Фракціонізований та поляризований характер ізраїльської партійної системи у 1980–х рр. призвели до труднощів не тільки у формуванні урядів, але й у їх виживанні [5]. Основними чинниками, які зумовили необхідність проведення виборчої реформи, були такі: 1) формування і склад уряду фактично перебував поза впливом виборців; 2) народне невдоволення діяльністю великих партій; 3) фрагментація та поляризація партійної системи; 4) диспропорційна політична влада малих партій; зростання «потенціалу шантажу» з боку малих партій; 5) багатопартійні уряди ускладнили процес прийняття рішень; 6) часто виникали урядові кризи [9, с. 27; 12, с. 69].

15 березня 1990 р. 60 депутатів висловили вотум недовіри уряду національної єдності І. Шаміра (1988–1990), що призвело до його відставки. Депутат Кнесету, член Партії праці (HaAvoda) Д. Лібай, підбиваючи підсумки ситуації, що склалась у травні 1990 р., зазначав: «Проводяться вибори, і ніхто не знає, хто буде прем'єр-міністром. Не тільки тому, що це питання для переговорів про коаліцію, а й через те, що була створена ситуація, коли партії, особливо малі, приймали рішення» [12, с. 70].

Впродовж березня–червня 1990 р. коаліційний торг, політичний шантаж і вимоги малих партій; політичне хабарництво; партійність провідних політиків країни; повне ігнорування національного інтересу затягували формування уряду [9, с. 24]. Ця криза призвела до одного з найбільш масових протестів в історії країни. Петицію про виборчу реформу підписали понад півмільйона громадян (станом на 1990 р. – майже 15 % населення Держави Ізраїль). Згідно з опитуванням, проведеним Gallup у травні 1990 р., 89 % від усього населення підтримали необхідність проведення виборчої реформи [4]. Партія Лікуд (Likud) виступала проти запровадження прямих всенародних виборів прем'єр-міністра, а Партія праці (HaAvoda) підтримувала цю ідею.

Прихильники виборчої реформи стверджували, що прямі вибори нададуть виборцю змогу обрати свого прем'єр-міністра. Тому потенційним партнерам доведеться співпрацювати з всенародно обраним прем'єр-міністром, оскільки буде неможливо змінити кандидатуру на посаду прем'єр-міністра, за винятком нових виборів. Іншими словами, прем'єр-міністр, незалежний від «шантажу малих партій» та окремих депутатів Кнесету, зможе керувати своїм урядом як стійким і згуртованим органом. Як вказували реформатори, це зовсім не означало, що прямі вибори прем'єр-міністра призвели б до усунення коаліційних угод. Однак, згідно з їх твердженням, це змінило б весь контекст формування коаліції. Оскільки відразу зрозуміло, хто буде формувати уряд, то можна уникнути всієї логіки капітуляції [10, с. 4–5]. На думку прихильників виборчої реформи, прямі вибори прем'єр-міністра мали б посилити біполярність і зменшити рівень фракціоналізації партійної системи [12, с. 74]. Ця позиція визначалася двома чинниками: 1) мажоритарна система абсолютної більшості (двотурова система) повинна була сприяти доцентровій конкуренції. Таким чином, щоб перемогти у другому турі кандидат на посаду прем'єр-міністра мав би заручитись підтримкою голосів, зосереджених в центрі партійного спектра; 2) значна частина електорату, підтримуючи певну партію (насамперед, дві великі партії: Лікуд (Likud) і Партію праці (HaAvoda), голосувала б за кандидата на посаду прем'єр-міністра, який представляв би цю партію. Це сприяло б посиленню двох великих партій та послабленню позиції малих, і врешті-решт зменшенню кількості партій у Кнесеті [12, с. 74].

Партія Лікуд (Likud), яка керувала коаліцією після відставки уряду національної єдності І. Шаміра (1988–1990), вирішила скликати свій Центральний комітет, щоб визначити позицію щодо запропонованої реформи, перш ніж відбудеться будь-яке голосування у парламенті. Лідер Лікуд (Likud) та прем'єр-міністр І. Шамір виступив проти реформи. Голова Кнесету від партії Лікуд (Likud) Д. Шіланський вирішив не вносити законопроект на голосування, поки партія не зможе сформувати єдиний фронт проти реформи. У відповідь на це в листопаді 1991 р. ініціатори виборчої реформи звернулися до Вищого суду справедливості, щоб вплинути на ситуацію. Суд змусив спікера парламенту внести законопроект на голосування, але до того у грудні 1991 р. на засіданні Центрального комітету 74 % членів Лікуд (Likud) проголосували проти реформи [9, с. 26]. Це рішення Лікуд (Likud) спричинило чергову коаліційну кризу. Партія Цомет (Tzomet), що підтримувала необхідність проведення виборчої реформи, вийшла зі складу коаліції. Своєю чергою, партія Лікуд (Likud) змусила голову Юридичного комітету парламенту У. Лінн повернути законопроект для подальших дебатів у комітеті. В січні 1992 р. законопроект нарешті підготували до другого читання. 8 січня 1992 р., після трьох днів дебатів, законопроект був помилково відхилений. Секретаріат Кнесету помилився при підрахунку голосів, а спікер відмовився поставити законопроект на повторне голосування і проводити перерахунок голосів. Вищий суд справедливості встановив, що за законопроект проголосували 57 депутатів, а проти – 56 депутатів [9, с. 26].

18 березня 1992 р. Кнесет прийняв новий закон про вибори, що передбачав проведення одночасно прямих всенародних виборів прем'єр-міністра та чергових парламентських виборів у 1996 р.

Кандидата на посаду прем'єр-міністра висувала партія або група партій, що мали принаймні 10 місць в Кнесеті (останнього скликання до нових парламентських виборів), або 50 тис. осіб, які мали право голосу. Кандидат повинен бути громадянином, який досягнув 30 років, і очолити список кандидатів партії до парламенту. Прем'єр-міністр обирався на загальних, прямих, рівних і таємних виборах за мажоритарною системою абсолютної більшості. Якщо жоден з кандидатів на посаду прем'єр-міністра не отримував абсолютної більшості дійсних голосів виборців у першому турі, то через два тижні мав бути проведений другий тур, в якому брали участь тільки два кандидати, які отримали найбільшу кількість голосів у першому турі. Переможцем був той кандидат, який в другому турі отримав найбільшу кількість дійсних голосів. Хоча прем'єр-міністр обирався окремо, він продовжував нести відповідальність перед Кнесетом і повинен бути членом парламенту [12, с. 78]. Зазначимо, що президент обирався депутатами Кнесету [3, с. 70]. Парламент обирався за системою пропорційного представництва в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі з виборчим бар'єром, що становив 1,5 % [8].

Після виборів прем'єр-міністр впродовж 45 днів мав представити свій кабінет і отримати вотум довіри від Кнесету. Кількісний склад кабінету (прем'єр-міністр та міністри) становив не менше 8, але не більше 18 осіб. Крім прем'єр-міністра, принаймні половина міністрів повинна бути членами парламенту. Якщо новообраний прем'єр-міністр впродовж 45 днів не зміг представити склад уряду парламенту (тобто не зміг сформувати коаліцію більшості), то впродовж 60 днів проводились

спеціальні вибори прем'єр-міністра. Якщо той самий кандидат знову був обраний прем'єр-міністром і впродовж 45 днів не зміг представити склад уряду парламенту, то нові вибори мали відбутися ще раз, але цей кандидат не міг брати участь у виборах прем'єр-міністра втретє. Термін перебування на посаді прем'єр-міністра, який обирався одночасно з Кнесетом, становив чотири роки, крім випадків, коли згідно з виборчим законодавством, відбувались дострокові парламентські вибори або спеціальні вибори прем'єр-міністра [13, с. 651].

Розпуск Кнесету, а отже, нові вибори прем'єр-міністра і парламенту, відбувались за таких умов: 1) коли парламент відхилив список міністрів, запропонованих прем'єр-міністром; 2) коли принаймні 61 член Кнесету висловив вотум недовіри прем'єр-міністру; 3) коли парламент не приймав Закон про бюджет впродовж трьох місяців після початку фінансового року; 4) коли парламент саморозпустився (на основі спеціального закону); 5) коли прем'єр-міністр подав у відставку та розпустив Кнесет (наприклад, якщо «ворожий» Кнесет запобігав належному функціонуванню уряду) [13, с. 651].

Вотум недовіри прем'єр-міністру вважався прийнятим, якщо за нього проголосувала абсолютна більшість (61 із 120) депутатів Кнесету. Відставка прем'єр-міністра призводила до розпуску парламенту, що означало проведення нових виборів прем'єр-міністра та парламенту. При цьому, якщо ж за відставку прем'єр-міністра голосувала кваліфікована більшість (80 депутатів), то нові вибори проводилися тільки для прем'єр-міністра [9, с. 25]. Крім того, Кнесет також міг також висловити вотум недовіри прем'єр-міністру (абсолютною більшістю голосів) у таких випадках: після засудження прем'єр-міністра за вчинення злочину проти суспільної моралі; якщо прем'єр-міністр не зміг призначити мінімум 8 міністрів для формування уряду; якщо прем'єр-міністр не міг виконувати свої функції на постійній основі [13, с. 651].

Для того, щоб здобути абсолютну більшість дійсних голосів виборців, кандидати на посаду прем'єр-міністра від Лікуд (Likud) та Партії праці (HaAvoda) повинні були орієнтуватись не тільки на електорат зазначених партій, а й на електорат інших партій. Домінуючий вимір в політиці Держави Ізраїль – це зовнішня політика та безпека. Виборці сприймали цей вимір як критерій вибору прем'єр-міністра. Обираючи партії до парламенту, виборці за критерії вибору використовували інші аспекти, виражаючи більш конкретні ідеологічні позиції [8].

Прямі вибори прем'єр-міністра у 1996, 1999, 2001 рр. зумовлювали атиповість парламентської системи правління в Державі Ізраїль у 1996–2003 рр., оскільки у типових парламентських системах правління інститут прямих виборів прем'єр-міністра не передбачений. Усі прем'єр-міністри (Б. Нетаньяху, Е. Барак і А. Шарон), які були обрані на прямих виборах 1996, 1999, 2001 рр. формували коаліційні уряди більшості. При цьому, партії Лікуд (Likud) і Партія праці (HaAvoda), які представляли Б. Нетаньяху, Е. Барак і А. Шарон, становили меншість в рамках коаліцій (у 1996 р. – 22 з 66 депутатів; 1999 р. – 26 із 75 депутатів; 2001 р. – 22 з 68 депутатів) [8; 11]. Партії, які входили до складу коаліцій можна поділити на такі політичні табори: 1) «лівий» – Партія праці (HaAvoda) і Мерец (Meretz); 2) «правий» – Лікуд (Likud), Ізраїль ба-Алія (YBA), Цомет (Tzomet), Гешер (Geshet), Національний союз (HaLe); 3) «центр» – Партія Центру (MiHa) та Третій шлях (DS); 4) «релігійний» – Національна релігійна партія (Mafdal) і ШАС/Партія сефардських євреїв (Shas) (див. табл. 1).

Проаналізуємо наслідки виборчої реформи 1992 р. Як свідчать показники індексу фракціоналізації партійних систем Рея (F_i) за результатами виборів 1996, 1999 рр., фракціоналізація партійної системи зросла (див. табл. 2). Крім того, порівняно з 1992 р., у 1996, 1999 рр. зросли показники індексів ефективної кількості партій Лааксо та Таагепери (ENP_{LT}), Молінера (ENP_M). Результати виборів 1996, 1999 рр. посилили напруженість за трьома основними соціополітичними піділами: ортодоксальні та світські євреї; араби і євреї; корінне населення й іммігранти [8].

Підтримка виборцями кандидата від партії/блоку на виборах прем'єр-міністра не означала таку ж саму підтримку (у % співвідношенні) цієї партії/блоку на парламентських виборах. У травні 1996 р. на прямих виборах прем'єр-міністра кандидат від партії Лікуд (Likud) Б. Нетаньяху отримав 50,5 % дійсних голосів, кандидат від Партії праці (HaAvoda) Ш. Перес – 49,5 %, а на виборах до Кнесету виборчий блок партій Лікуд (Likud), Гешер (Geshet) і Цомет (Tzomet) – 25,1 % дійсних голосів, Партія праці (HaAvoda) – 26,8 % дійсних голосів [11]. У травні 1999 р. кандидат від блоку «Один Ізраїль» (до складу увійшли такі партії: Партія праці (HaAvoda), Меймад (Meimad) і Гешер (Geshet) Е. Барак отримав 56,1 % дійсних голосів, кандидат від партії Лікуд (Likud) Б. Нетаньяху – 43,9 %, а на виборах до Кнесету блок «Один Ізраїль» – 20,3 %, партія Лікуд (Likud) – 14,1 % [11]. Таким чином, на практиці партія/блок, що висували кандидата на посаду прем'єр-міністра отримували

Урядові кабінети в Державі Ізраїль (1996–2003) [6]

<i>Прем'єр-міністр, № кабінету, тривалість урядового кабінету</i>	<i>Партійний склад урядового кабінету</i>
Б. Нетаньяху 1 (18.06.1996–4.01.1998)	Likud + Shas + Mafdal + YBA + Gesher + DS + Tzomet
Б. Нетаньяху 2 (4.01.1998–21.12.1998)	Likud + Shas + Mafdal + YBA + DS + Tzomet
Б. Нетаньяху 3 (21.12.1998–6.07.1999)	Likud + Shas + Mafdal + YBA + DS + Tzomet
Е. Барак 1 (6.07.1999–7.11.2000)	HaMa'arakh / HaAvoda + Shas + Meretz + YBA + MiHa + Mafdal
Е. Барак 2 (7.11.2000–10.12.2000)	HaMa'arakh / HaAvoda + MiHa
Е. Барак 3 (10.12.2000–7.03.2001)	HaMa'arakh / HaAvoda + MiHa
А. Шарон 1 (7.03.2001–29.08.2001)	HaMa'arakh / HaAvoda + Likud + Shas + HaLe + YBA
А. Шарон 2 (29.08.2001–8.04.2002)	HaMa'arakh / HaAvoda + Likud + Shas + MiHa + YBA
А. Шарон 3 (8.04.2002–30.07.2002)	HaMa'arakh / HaAvoda + Likud + Shas + MiHa + YBA + Gesher
А. Шарон 4 (30.07.2002–2.11.2002)	HaMa'arakh / HaAvoda + Likud + Shas + MiHa + YBA
А. Шарон 5 (2.11.2002–3.03.2003)	Likud + Shas + MiHa + YBA

Індекси ефективної кількості партій і фракціоналізації партійних систем в Державі Ізраїль (1949–1999) [12, с. 102]

<i>Рік</i>	<i>Тип виборчої системи</i>	<i>Виборчий бар'єр</i>	<i>Кількість партій у парламенті</i>	<i>ENP_{LT}</i>	<i>ENP_M</i>	<i>Fr</i>
1949	пропорційна	1,0	12	5,41	2,67	0,81
1951	пропорційна	1,0	15	5,13	2,46	0,80
1955	пропорційна	1,0	12	6,36	3,16	0,84
1959	пропорційна	1,0	12	5,20	2,25	0,80
1961	пропорційна	1,0	11	5,50	2,85	0,81
1965	пропорційна	1,0	13	4,93	2,65	0,79
1969	пропорційна	1,0	13	3,63	1,81	0,72
1973	пропорційна	1,0	10	3,85	2,52	0,74
1977	пропорційна	1,0	13	5,02	3,20	0,81
1981	пропорційна	1,0	10	3,59	2,81	0,72
1984	пропорційна	1,0	15	4,31	3,04	0,76
1988	пропорційна	1,0	15	5,02	3,58	0,80
1992	пропорційна	1,5	10	4,92	3,00	0,79
1996	пропорційна	1,5	11	5,85	4,26	0,83
1999	пропорційна	1,5	15	10,18	6,96	0,91

значно нижчу підтримку, ніж сам кандидат. Це означало, що значна частина електорату розділяла свій вибір на прямих виборах прем'єр-міністра і на парламентських виборах, голосуючи за кандидата на посаду прем'єр-міністра від однієї партії, а на виборах до Кнесету – за іншу партію. Кількість мандатів, які мали фракції Партії праці (HaAvoda) і партії Лікуд (Likud) в Кнесеті, скорочувалася з каденції в каденцію і, навпаки, зростав сукупний потенціал їх конкурентів за голоси «лівих» і «правих» виборців у межах порівнюваних, до початку 2000 р., за силою широких партійно-політичних таборів [3, с. 121]. На виборах 1999 р. вони вперше набрали менше чверті голосів кожна, що, за єдиним винятком, мало місце і надалі, і за будь-яких обставин робило ці партії меншістю, навіть у правлячій коаліції. Це, своєю чергою, різко підвищувало «ціну» кожного коаліційного партнера і конфліктність правлячого блоку, а також знижувало його стійкість [3, с. 122].

Таким чином, за результатами дослідження, зроблено такі висновки: 1) чинниками, які зумовили необхідність проведення виборчої реформи 1992 р. в Державі Ізраїль, виділено такі: формування і склад уряду фактично перебував поза впливом виборців; народне невдоволення діяльністю великих партій; фрагментація та поляризація партійної системи; диспропорційна політична влада малих партій; зростання «потенціалу шантажу» з боку малих партій; багатопартійні уряди ускладнили процес прийняття рішень; часто виникали урядові кризи; 2) зросла фракціоналізація партійної системи. Партія чи блок, що висували кандидата на посаду прем'єр-міністра отримували значно нижчу підтримку, ніж сам кандидат. Це означало, що значна частина електорату розділяла свій вибір на прямих виборах прем'єр-міністра і на парламентських виборах, голосуючи за кандидата на посаду прем'єр-міністра від однієї партії, а на виборах до Кнесету – за іншу партію; 3) доведено, що особливості інституту прямих виборів прем'єр-міністра зумовлювали атиповість парламентської системи правління в Державі Ізраїль у 1996–2003 рр. У подальших дослідженнях проаналізуємо інші атипові парламентські системи державного правління.

Бібліографічний список:

1. Зазнаев О. Атипичные президентские и полупрезидентские системы / Олег Зазнаев // Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2005. – Т. 147. – Кн. 1. – С. 54–69.
2. Литвин В. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці / Віталій Литвин, Анатолій Романюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 20: збірник наукових праць. – С. 3–12.
3. Ханін В. Держава Ізраїль: політика і суспільство: навч. посібник / В. Ханін, А. Романюк, В. Чернін. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 372 с.
4. Bogdanor V. Israel Debates Reform / Vernon Bogdanor // Journal of Democracy. – 1993. – Vol. 4. – No. 1. – P. 66–78.
5. Diamond L. Israeli democracy under stress / Larry Diamond, Ehud Sprinzak. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993. – 385 p.
6. Döring H. Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets. Cabinets of Israel [Electronic resource] / Holger Döring, Philip Manow. – Mode of access: <http://www.parlgov.org/explore/ISR/cabinet/>.
7. Elgie R. A Fresh Look at Semipresidentialism: Variations on a Theme / Robert Elgie // Journal of Democracy. – 2005. – Vol. 16. – No. 3. – P. 98–112.
8. Hazan R. Presidentialized Parliamentarism: Electoral versus Political Presidentialization in Israel's Parliamentary Democracy [Electronic resource] / Reuven Y. Hazan // Paper prepared for delivery at the ECPR 28th Joint Sessions of Workshops, Copenhagen, 14–19 April. – 2000. – Mode of access: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/05d9f5ea-2233-4936-ac01-8dc9ed216e38.pdf>.
9. Hazan R. Presidential Parliamentarism: Direct Popular Election of the Prime Minister, Israel's New Electoral and Political System / Reuven Y. Hazan // Electoral Studies. – 1996. – Vol. 15. – No. 1. – P. 21–37.
10. Mahler G. The forming of the Netanyahu government: Coalition-formation in a Quasi-parliamentary setting / Gregory S. Mahler // Israel Affairs. – 1997. – Vol. 3. – No. 3–4. – P. 3–27.
11. Nohlen D. Elections in Asia: A data handbook [Volume 1] / Dieter Nohlen, Florian Grotz, Christof Hartmann. – Oxford University Press, 2001. – 876 p.
12. Sezgin Y. The Implications of Direct Elections in Israel / Yüksel Sezgin // The Turkish Yearbook. – Ankara: Ankara University Press, 2000. – Vol. 30. – P. 67–105.
13. Stellman H. Electing a Prime Minister and a Parliament: The Israeli Election 1996 / Henri Stellman // Parliamentary Affairs. – 1996. – Vol. 49. – No. 4. – P. 648–660.
14. Susser B. The direct election of the prime minister: A balance sheet / Bernard Susser // Israel Affairs. – 1997. – Vol. 4. – No. 1. – P. 237–257.

Osadchuk I. Y. The direct elections of prime minister as an indicator of the atypical parliamentary system of government in the State of Israel (1996–2003)

Political practice shows that there (within the framework of a republican form of government) are parliamentary systems of government, which formally and/or actually differ from traditional or typical parliamentary systems of government. At the same time, extremely different factors of political process and inter-institutional relations, which are the conditions for defining different types of systems of government, can be indicators for distinguishing typical and atypical parliamentary systems of government. In this cut, the purpose of the article is to determine the factors and consequences of 1992 electoral reform and to find out whether the peculiarities of the institution of direct elections of prime minister can predetermine the atypicality of parliamentary system of government in the State of Israel in 1996–2003. This purpose was solved in the situation when new institutionalism and its types/paradigms were chosen as a theoretical and methodological basis of the research.

The author analyzed the peculiarities of 1992 electoral reform and found out that the main factors that had determined its necessity were the following prerequisites: the choice and composition of government were practically out of the attention of voters; popular disaffection with established parties started its rising and the overall perception of democracy started its tarnishing; new and splinter parties were encouraged to be formed thereby constantly increasing fragmentation and polarization of party system; small parties had disproportionate political power; multiparty governments made the process of decision-making more difficult (in particular, with veto power granted to most parties in the coalition on a variety of issues); government crises became more and more frequent immobilizing cabinets for long periods of time.

The researcher also determined the consequences of 1992 electoral reform. According to Rae's fractionalization index and the results of 1996 and 1999 elections, the fractionalization of party system increased. That is why a party or bloc that nominated a candidate for a prime minister received much lower support than a candidate himself. This meant that a significant part of electorate shared its choice on parliamentary elections and direct elections of prime minister, voting for a candidate for a prime minister from one party and given votes to Knesset for another party. Therefore, it is proved that the features of the institution of direct elections of prime minister predetermined the atypicality of parliamentary system of government in the State of Israel in 1996–2003.

Key words: *system of government, parliamentarism, atypical parliamentarism, electoral reform, institution of the direct elections of the prime minister, fractionalization of the party system, State of Israel.*